

OPLYS- NING I DAG

LUKKET INDE I ET SKAB

Det var en torsdag i juni, en sommerdag i 2015, og den var ikke som alle andre. I hvert fald ikke for mig. For første gang kunne jeg nemlig stemme til et folketingsvalg, og op til valget havde jeg set partilederrunderne på DR og TV 2. Jeg havde også smugkigget i Politiken, min fars avis, der ofte lå på spisebordet. Jeg havde følelsen af, at hele min skolegang fra alfabetsangen i børnehaveklassen til de mange timer i samfundsfag, geografi og historie havde ledt frem til denne fine junidag. Nu stod jeg, syntes jeg selv, som oplyst borger i et demokratisk samfund, klar til at afgive min stemme.

Jeg gik ned til den lokale hal på Djursland, og med en rød farveblyant i hånden satte jeg mit allerførste kryds. Aldrig har jeg følt mig så meget som en del af samfundet, som da jeg stod der alene i stemmeboksen. Ikke alle i min familie var dog enige med mig i, at jeg nu var en oplyst borger.

Inden valgdagen havde min mor lidt for kækt bemærket, at hvis nogen af hendes børn kunne finde på at stemme på Dansk Folkeparti, så ville hun låse dem inde i et skab på valgdagen. Det kan lyde morsomt nok, men

jeg tror faktisk, hun mente det. Og for at forstå min mor må vi først forstå oplysningsprojektet.

Min mor er biolog og nok den mest gennemførte oplysningstænker, jeg kender. For min mor er mennesket en nøgen abe, der har spredt sig ud over den planet, vi kalder Jorden, som vælter rundt i et uoverskueligt stort univers. Og menneskehedens historie er én lang succesfortælling.

Mennesket har gennem evolutionen udviklet sig til en art, der med sin meget komplekse hjerne konstant har kunnet forbedre sin egen tilværelse. Kulminationen er vores egen samtid, der ifølge ikke bare min mor, men også mange andre - filosoffer såvel som frisører, økonomer og ekspedienter - er den bedste af alle tider. Vi er nemlig kun blevet både klogere og mere civiliserede.

Når min mor skal gengive historien, fortæller hun om den naturvidenskabelige revolution som det skelsættende kvantespring mod vores moderne verden. Med den naturvidenskabelige metode i hånden udviklede vores lille bondesamfund sig til en industrination, der har givet os en voldsomt forøget velstand, lige fra biler og fly til opvaskemaskiner og mobiltelefoner - alt sammen moderne bekvemmeligheder, rigtig mange mennesker i dag tager for givet. I den proces har vi i vores del af verden samtidig fået mere frihed til at leve, som vi vil - og det hele opretholder vi med en samfundsteori om magtens tredeling, menneskerettigheder og det liberale demokrati med en fri offentlighed.

Engang troede vi på myter om hekse og havmænd, men vi er trådt ud af dette mørke, og gennem fortsat

oplysning vil menneskeheden kun bevæge sig mod både større indsigt og mere retfærdighed. Fortiden var ifølge min mor fuld af overtro og vold, mens fremtiden med oplysning som drivkraft vil bygge på viden om verden og sympati for andre.

Oplysning er det, vi ifølge min mor skal være stolte af at have opnået som samfund, og som vi skal have mere af, hvis vi skal lykkes i fremtiden. Det er med andre ord ikke et tilfældigt projekt, vi kan vælge til eller fra, men selve menneskehedens opgave og formål, hvis vi skal opnå en bedre og mere retfærdig verden. Og min mor er langt fra alene om at mene netop dét.

ØREFIGNER OG TVANGSARBEJDE

Som de fleste andre læser min mor ikke megen oplysningsfilosofi i sin fritid, men hendes verdenssyn er del af en større tendens i vores samtid. Det er et verdenssyn, der er blevet formuleret skarpt af den canadiske psykolog Steven Pinker i bogen *Oplysning nu!* fra 2018, som i øvrigt er en af Microsoft-grundlæggeren Bill Gates' yndlingsbøger.

Pinkers pointe er, at mennesket har skabt enorme fremskridt gennem to nært beslægtede processer, der samlet set udgør oplysningen. For det første skaber vi mennesker ved hjælp af vores fornuft stadig mere objektiv videnskab. Ifølge Pinker forstår vi derfor hele tiden verden lidt bedre, uanset om det handler om kæmpestore galakser langt ude i rummet eller bittesmå nerveceller i vores hjerner.

For det andet skaber mennesket stadig mere humane

fællesskaber. Selv om aviser, tv og sociale medier minder os om forfærdelige krige og uløselige konflikter, er det ifølge Pinker slet ikke sammenligneligt med vores nære fortid, hvor det at udøve eller opleve vold var en fast del af langt flere menneskers hverdag.

For få år siden kunne forældre finde på at give deres børn en ørefigen for at være uartige, og mere brutalt kunne plantageejere lidt længere tilbage i fortiden finde på at behandle slavegjorte som ejendom og udnytte dem til tvangsarbejde. Pinker mener, at verden set i et større historisk perspektiv er langt mindre voldelig i dag end tidligere.

Oplysning er altså ikke kun en proces, der hele tiden gør os klogere på verden. Den gør os også til bedre mennesker, der lever i mere trygge samfund med mindre frygt for vold. Alle, der ikke arbejder for at fremme menneskets fornuft og sympati, er derfor ifølge Pinker imod oplysning. Og det er virkelig mange, mener han.

Det gælder for eksempel alle mennesker med en religiøs tro, da tro ifølge den canadiske psykolog er det modsatte af viden. Alle, der forestiller sig, at vores samfund er i forfald, er også imod oplysning, fordi alle verdens samfund på et overordnet niveau skulle være i konstant fremgang. Alle humanister, der kritiserer naturvidenskabernes blinde vinkler på mennesket, er imod oplysning. Al nationalisme er imod oplysning. Og sådan fortsætter Pinker, ja, faktisk virker det, som om alle, der er det mindste uenige med ham, er imod oplysning.

Det fortæller noget centralt om oplysningstænkere såsom Pinker og min mor: Oplysningsprojektet kræver

nogle uoplyste, de oplyste kan oplyse. For oplysnings-tænkere er noget sandt, og andet falsk, noget rigtigt, og andet forkert. For dem er det således hverken sandt, at Jorden er centrum af universet, eller rigtigt at udøve tilfældig vold.

Pinkers bog bygger på en idetradition fra den tyske filosof Immanuel Kant, der i 1784 skrev den mest indflydelsesrige tekst om oplysning, hvor Kant definerer oplysning som menneskets udtræden af sin selvforskyldte umyndighed. Der er skrevet mange og lange tekster om, hvordan vi skal forstå definitionen, men jeg synes, vi skal lægge mærke til ordet 'umyndighed'.

Oplysning handler om at gøre et umyndigt menneske myndigt, så det formår at bruge sin forstand uden at blive ledt af andre. Kants myndige menneske følger altså ikke blindt autoriteter, men tænker selv. Og det fører os tilbage til skabet på valgdagen.

LYS OVER LANDET

Min mors måde at forstå myndighed på handler nemlig ikke om at være fyldt 18 år, men om evnen til at tænke selv. Oplysning er for hende, Pinker og Kant et dannelsesideal. Det handler ikke bare om at sprede viden, men om nogle helt specifikke værdier og en helt bestemt måde at tænke på.

Derfor ville et eventuelt ønske om at stemme på Dansk Folkeparti for hende være udtryk for, at jeg endnu ikke havde forladt min selvforskyldte umyndighed. Ligesom Pinker havde min mor tydeligvis en ret klar ide om, at alle, der var uenige med hende, måtte være uoplyste.

Og eftersom valgereglerne er, som de er i Danmark, var hendes bedste bud åbenbart at låse sin ældste søn inde, indtil han havde opnået, hvad hun opfattede som fuld myndighed.

Min mors syn på oplysning er ét blandt mange. Dem tænker de færreste over i hverdagen, men de påvirker, hvordan jeg, min nabo, mine kolleger, mine forældre og alle andre ser på mennesket, samfundet, naturen og ikke mindst historien.

For vi er alle, hver og én, viklet ind i oplysningen. Den er alle steder. Hvis der ikke ligger en morgenavis på ens spisebord, har man måske deltaget i et arrangement på det lokale bibliotek eller fulgt et kursus på Folkeuniversitetet. Bare i Aarhus, hvor jeg bor, er der oplysning overalt med forlag, foredrag og museer.

Mange større festivaler har også oplysning i centrum såsom Historiske Dage og Bloom i København, Sprogense i Bogense, folkemødet på Bornholm og kulturmødet på Mors. For ikke at tale om det, der er blevet selve indbegrebet af oplysning i Danmark, nemlig højskoler og efterskoler. Vi er på en måde alle omsluttet af oplysningen hele tiden og kan ikke undgå, at den former os. Alligevel har vi ikke en særlig klar ide om, hvad den egentlig er.

For at forstå, hvordan oplysning er kommet til at spille en så central rolle i vores samfund og verdenssyn, må vi tilbage til de allerførste oplysningstænkere og finde ud af, hvorfor nogle i 1700-tallet, den periode, vi i dag kalder oplysningstiden, begyndte at tale om at leve i en oplyst tid.